

Overwegingen bij het indelen van leerlingen in onderwijsniveaus

Roxanne Korthals

*Het indelen van leerlingen in onderwijsniveaus (vmo, havo, vwo) wordt geregeld aangekaart bij discussies over het Nederlandse onderwijsstelsel. Maar een onderwijsstelsel is niet per se goed of slecht voor prestaties van leerlingen en gelijke kansen. Het is vooral zaak om te identificeren welke specifieke maatregelen genomen kunnen worden om kansen te bevorderen en prestaties te stimuleren. In deze bijdrage worden meerdere aspecten van het indelen van leerlingen in onderwijsniveaus besproken die naar voren komen in mijn proefschrift *Tracking Students in Secondary Education: Consequences for Student Performance and Inequality*.*

In Nederland worden leerlingen na de basisschool op 12-jarige leeftijd ingedeeld in praktisch onderwijs, vmo, havo en vwo. Tot afgelopen jaar gebeurde dit vooral op basis van het schooladvies van de leraar in groep 8 en een tweede objectieve maatstaf, meestal de score op de Cito-Eindtoets. In andere landen gebeurt dit indelen van leerlingen eerder, bijvoorbeeld op 10-jarige leeftijd in Duitsland en Oostenrijk, of pas in de bovenbouw van de middelbare school, bijvoorbeeld op 16-jarige leeftijd in Zweden en de Verenigde Staten (OECD, 2007). Daarnaast is er internationaal ook een verschil in het aantal beschikbare onderwijsniveaus op de middelbare school. Landen die pas later selecteren hebben logisch gezien maar één niveau in de onderbouw, terwijl andere landen, bijvoorbeeld Tsjechië en Slowakije, in de onderbouw meer niveaus hebben dan Nederland.

Hoewel er in de politiek en in het onderwijsveld veel gepraat wordt over het wel of niet indelen van leerlingen in onderwijsniveaus, is het Nederlandse systeem maar weinig veranderd over de jaren. Pogingen om tot verandering te komen (de middenschool en de basisvorming) mislukten. Voorstanders van het afschaffen van de onderwijsniveaus wijzen vaak op de ongelijke kansen voor leerlingen met verschillende achtergronden die verergerd zouden worden door leerlingen in onderwijsniveaus in te delen. Een mogelijk tweede nadeel is dat door leerlingen in te delen in verschillende niveaus, de leerlingen die moeite hebben met leren niet meer kunnen profiteren van hun slimmere jaargenoten die nu in een andere klas zitten. Voorstanders voor het indelen van leerlingen in niveaus vinden juist dat leerlingen zo beter les krijgen omdat het voor de leerkracht makkelijker is om les te geven aan leerlingen in homogene groepen en daarnaast kan het curriculum beter worden aangepast aan het niveau van de groep. Door het opdelen van leerlingen kunnen de slimme kinderen meer lesstof doornemen terwijl de kinderen met moeite met leren meer kunnen oefenen.

De afgelopen vier jaar heb ik in het kader van mijn proefschrift aan de Universiteit Maastricht onderzoek gedaan naar de effecten van het indelen van leerlingen in onderwijsniveaus op schoolprestaties op 15-jarige leeftijd en op gelijke kansen.

Invloed van ouders

De invloed van de achtergrond van de ouders, bijvoorbeeld de opleiding, het inkomen of de baan van de ouder, blijft een belangrijke reden voor ongelijke kansen in het onderwijs. Als alle ouders evenveel het belang zouden inzetten van goede onderwijsuitkomsten voor de toekomstperspectieven van hun kinderen en als alle ouders ook dezelfde (financiële en niet-financiële) middelen hadden om hun kinderen te helpen dan zouden we geen verschil in onderwijsuitkomsten zien op basis van ouderlijke achtergrond. Helaas is het zo dat niet alle ouders hun kind dezelfde kansen kunnen geven. Hoogopgeleide ouders bijvoorbeeld hebben wellicht een beter begrip van het belang van school dan lager opgeleide ouders, en zullen hun kind vroeger naar bed sturen op een doordeweekse dag. Rijke ouders kunnen hun kind goed en voedszaam eten geven en ze kunnen bijles betalen mocht hun kind dat nodig hebben. Dit kunnen enkele redenen zijn waarom we zien dat kinderen van hoger opgeleide en kinderen van rijke ouders betere onderwijsuitkomsten hebben.

Invloed van leeftijd

Naast de invloed van ouders is de leeftijd van leerlingen als ze starten met school een andere bron van ongelijkheid (Stipek, 2002). Omdat het schooljaar maar één keer per jaar start is er tussen kinderen in dezelfde klas een verschil in leeftijd van maximaal 11 maanden. De zogeheten vroege leerlingen zijn de jongste van de klas, terwijl de zogeheten late leerlingen de oudste zijn. Dit leeftijdsverschil van 11 maanden heeft een effect op de schoolprestaties van leerlingen: vroege leerlingen hebben lagere schoolprestaties dan late leerlingen (Crawford et al., 2013). Hoewel dit verschil van 11 maanden klein lijkt, is dit verschil relatief groot als kinderen starten met school, en dus nog maar 4 of 5

"In landen die vroeg selecteren gaan vroege leerlingen vaker naar een lager onderwijsniveau dan late leerlingen."

jaar zijn, ofwel 48 tot 60 maanden. Zeker in de eerste jaren op school zijn er daarom grote verschillen tussen uitkomsten van de vroege en late leerlingen. Gelukkig wordt het verschil in prestaties tussen vroege en late leerlingen wel kleiner naarmate ze ouder worden (Crawford et al., 2013), en de vroege leerlingen de lesstof inhalen.

Ondanks dat vroege leerlingen hun achterstand deels kunnen inhalen, kan de achterstand ook op de langere termijn effecten hebben. Dit kan bijvoorbeeld als vroege leerlingen een lagere schoolmotivatie ontwikkelen door hun lagere prestaties op de basisschool of als leerlingen in onderwijsniveaus worden ingedeeld op basis van vroege prestaties. Een Duitse studie laat zien dat vroege leerlingen vaker naar een lager onderwijsniveau gaan dan late leerlingen (Jürges en Schneider, 2007). Daarnaast is het zo dat vroege leerlingen nog vaker naar een lager onderwijsniveau gaan dan late leerlingen in landen die vroeg selecteren (Korthals, 2015). Het goede nieuws is dat weinig effect lijkt te hebben op uitkomsten op de lange termijn als hoogste behaald onderwijsniveau en loon.

Schoolprestaties

Er zijn dus meerdere manieren waarop het indelen van leerlingen in onderwijsniveaus kan leiden tot meer ongelijkheid. Maar wellicht verhoogt het indelen van leerlingen wel de gemiddelde prestaties van leerlingen in een land.

Gebruikmakend van gegevens van leerlingen uit een grote groep westerse landen, die verschillen in het aantal niveaus waarin ze leerlingen indelen, blijkt dat het indelen van leerlingen in verschillende onderwijsniveaus positief is voor hun leerprestaties op 15-jarige leeftijd. Maar dit geldt alleen als leerlingen worden ingedeeld op basis van eerdere prestaties, zoals testcores, en als er voldoende onderwijsniveaus beschikbaar zijn om leerlingen in onder te verdelen (Korthals, 2015).

In Nederland gebruikt de middelbare schoolleiding ook eerdere prestaties (gevangen in het schooladvies en tot voor kort de score op de Cito-Eindtoets) om leerlingen in te delen in niveaus. Hierdoor is de kans dat leerlingen in een verkeerd niveau worden geplaatst klein. In sommige landen worden leerlingen niet ingedeeld op basis van prestaties, waardoor waarschijnlijk meer kinderen in een verkeerd niveau worden geplaatst. In die landen, zoals Italië en sommige Duitse Lander, kunnen bijvoorbeeld de ouders kiezen waar het kind heengaat of worden leerlingen ingedeeld op basis van religieuze criteria. Leerlingen op scholen die in meerdere onderwijsniveaus worden ingedeeld maar niet op basis van prestaties, maar bijvoorbeeld op basis van religieuze criteria, presteren minder goed dan leerlingen op scholen die wel selecteren.

Conclusie

De hier beschreven onderzoeken laten zien dat het indelen van leerlingen in onderwijsniveaus niet per se goed of slecht is voor de schoolprestaties, maar dat

er aanvullende voorwaarden nodig zijn om positieve uitkomsten te behalen. Zo worden bijvoorbeeld positieve schoolprestaties behaald als leerlingen in de niveaus worden ingedeeld op basis van prestaties. Het tot recent gebruikte systeem in Nederland waarbij leerlingen op basis van het schooladvies en de score op de Cito-Eindtoets werden ingedeeld lijkt hieraan te voldoen.

Er lijken wel nadelen te zitten aan het indelen van leerlingen in onderwijsniveaus voor gelijke kansen. Gelukkig zouden specifieke maatregelen bij het indelen van leerlingen in onderwijsniveaus kunnen zorgen voor gelijkere kansen tussen leerlingen met verschillende achtergronden. In de toekomst kan de invloed van de ouder wellicht beperkt worden als de leerkracht van groep 8 bewust geen rekening houdt met de achtergrond van de leerling bij het vaststellen van het advies of als de leerkracht de ouders van het kind geen kans geeft om het advies te beïnvloeden. En om te zorgen dat vroege leerlingen niet vaker in het lagere niveau worden geplaatst dan late leerlingen zou bijvoorbeeld de testcores die gebruikt wordt bij het indelen gecorrigeerd kunnen worden voor de leeftijd in maanden.

Referentielijst

Crawford, C., L. Dearden, and C. Meghir (2013) *When You Are Born Matters: Evidence for England*. *IFS Report*, nr. R80. Londen: Institute for Fiscal Studies.

Jackson, M. (2013, ed.) *Determined to Succeed? Performance versus Choice in Educational Attainment*, pp. 1-33. Stanford: Stanford University Press.

Jurges, H. and K. Schneider (2007) *What Can Go Wrong Will Go Wrong: Birthday Effects and Early Tracking in the German School System*. *CEifo working papers*, nr. 2055. München: CESifo.

OECD (2007) *Science Competencies for Tomorrow's World*. OECD: Parijs.

Korthals, R. (2015) *Tracking Students in Secondary School: Consequences for Student Performance and Inequality*. Proefschrift. Universiteit Maastricht.

Stipek, D. (2002) *At What Age Should Children Enter Kindergarten? A Question for Policy Makers and Parents*. *Social Policy Report*, 16(2).

Roxanne Korthals is onderwijs-econoom aan de Universiteit Maastricht. Ze promoveerde deze zomer op onderzoek naar de effecten van het indelen van leerlingen in onderwijsniveaus op schoolprestaties en onderwijskansen.

Email: r.korthals@maastrichtuniversity.nl